

Μαστοροχώρια

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

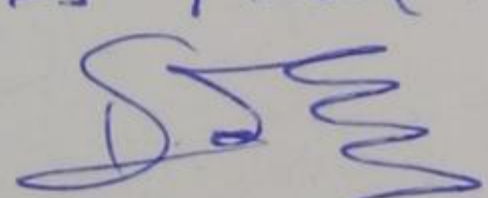
Μαστοροχώρια

Οί κάτοικοι του Βορείου τούτου τμήματος τῆς Κονίτσης εἶναι εἰς ἄκρον φιλόπονοι· ἠσχολοῦντο δέ μέχρι τοῦδε εἰς τήν οἰκοδομικήν τέχνην τοῦ τέκτονος μετά μεγάλου ζήλου καί τιμιότητος, διά τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐξῆλθον οἱ διασημότεροι κτίσται τῆς ὅλης Ἡπείρου, ὅθεν καί ἀποκαλοῦνται παρά τῶν λοιπῶν Ἡπειρωτῶν “Μαστοροχώρια” μετά τινος εἰρωνείας(;). Πολλοί δέ τούτων φοβεροί διαχειρισταί τοῦ σφυρίου καί καλλωπισταί πελεκητῶν λίθων ἀπέβησαν ἐργολάβοι τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως καί σχεδιασταί περικαλλῶν δημοσίων καταστημάτων.

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ:
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1913

“ΑΩΟΣ”
15ΘΗΜΕΡΟΣ ΤΟΠΙΚΗ
ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Στη Δημοτική βιβλιοθήκη
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ, γκ ρ
θυμούνται οι παλαιοί και
να μεθύνουν οι νεώτεροι
την ιστορία, τον πολιτισμό
και τις παραδόσεις ~~της~~
Μαστοροχωριών

Αμφωχώρα 23/12/2008
Ο Δήμαρχος Μαστοροχωριών

Κώστας Σαχινός

Μαστοροχώρια

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΗΜΟΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΩΔΙΚΟΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓ. ΔΕΛΤ.	51765
ΣΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. ΔΕΛΤ.	8-1-09
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	949.53 ΝΑΣ

Κωδ. βιβλ.: 7070

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κείμενα

Μάρθα Βαλτά
Λεωνίδας Δόβας
Αλέξανδρος Ζούκας
Γιώργος Κοτολούλης
Κατερίνη Λιάμπη
Γιάννης Λυμπερόπουλος
Δημήτρης Μπούσμπουρας
Βασίλης Παπαγεωργίου
Αργύρης Π. Πετρονώτης
Δημήτριος Β. Σδούκος
Κοσμάς Σδούκος
Βασίλης Σκούρτης
Κώστας Σκούρτης
Νίκος Β. Φασούλης

Μαρτυρίες

Γιώργος Βλάχος
Χαρίλαος Γ. Γκούτος
Νίκος Διονυσόπουλος
Αναστάσιος Ευθυμίου
Σωτήρης Ευθυμίου
Ελευθέριος Ζαφείρης
Κώστας Κουταίνας
Θεοδώρα Μαργαρίτη
Μαρία Μπλιθικιώτη
Ιερ. Γεώργιος Παΐσιος
Λευκοθέα Παπανικολάου
Χαράλαμπος Ρεμπέλης
Ευριπίδης Σούρλας
Παύλος Τάπτης
Αγόρω Τσίου
Δημήτριος Μ. Φασούλης

Φωτογραφίες

Φανή Σαρρή
(Σύγχρονες Φωτογραφίες –
Επιμέλεια Φωτογραφικού
Αρχείου ΜΟΥΣΕΙΟΥ
ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΜΑΣΤΟΡΩΝ)

Βαγγέλης Ευθυμίου
(φωτογραφία σελ. 51)

Κώστας Σκούρτης
(φωτογραφίες σελ. 84,85)

Παναγιώτης Τσιγκούλης
(φωτογραφίες σελ. 7,8)

Για την άδεια δημοσίευσης
των φωτογραφιών (σελ.7,8)
ευχαριστούμε τον προϊστά-
μενο της ΙΒ΄ ΕΠΚΑ
δρ. Κ. Ζάχο, την δρ. Α. Ντού-
ζουγλη, την αρχαιολόγο
Γ. Πλιάκου και τον
αρχαιολόγο Ν. Χόϊνα.

**Καλλιτεχνική επιμέλεια
σχεδιασμός**

designers united
Δημήτρης Κολιαδήμας
Δημήτρης Παπάζογλου

Λώρη Μαργαρίτη 13
546 22 Θεσσαλονίκη
Τ 2310 244 386-7
E info@designersunited.net
www.designersunited.net

**Ψηφιοποίηση
και επεξεργασία
των εικόνων**

Στράτος Καλαφάτης
Δημήτρης Τριανταφύλλου

Επιμέλεια διορθώσεων
Μαρία Χατζηκυριάκου**Σχεδιασμός χάρτη**
Ιορδάνης Χατζημελετίου**Σχέδια**
Νίκος Τζάννης-Γκίννερουπ
Σωτήρης Ευθυμίου**Μετάφραση κειμένων
στην αγγλική γλώσσα**
Σοφία Λεωνίδου
Θεόδωρος Πασσάς
Στέλλα Τζιρούδη

Βογιατζόγλου Θρ.
Γραφικές Τέχνες-Εκδόσεις-Εκτυπώσεις
Εκδόσεις "έλλα"

3ο χλμ Τρικάλων-Καρδίτσας
421 00 Τρίκαλα
Τ 24310 26 635
F 24310 39 765

Τρίκαλα 2005

ISBN 960-8439-16-7

Μαστοροχώρια

Οδηγός γνωριμίας με το Δήμο Μαστοροχωρίων

ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

01	Τα Μαστοροχώρια και η επαρχία της Κόνιτσας από την αρχαιότητα ως τον 21ο αιώνα	6 10 12 16 19 26 29 32 36	Αρχαιότητα Βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί χρόνοι Κάτοικοι και οικισμοί Γεωργία - Αμπελουργία Κτηνοτροφία - Δασοπονία Η επαρχία Κονίτσας: Τοπογραφική Περιγραφή εν έτει 1913 Η Επαρχία της Κόνιτσας μέσα στο χρόνο Το παζαρόπουλο της Κόνιτσας Οι γείτονες
02	Το γεωλογικό περιβάλλον των Μαστοροχωρίων	42 45 45 46 51 52	Η γεωθερμική δραστηριότητα Σεισμοτεκτονική δραστηριότητα Αι Ιαματικά πηγαί Αμοράντου Γράμμος: η άγνωστη ομορφιά Σαραντάπορος Τα αλπικά λιβάδια του Γράμμου
03	Λαϊκός πολιτισμός	54 58 66 74 84 86 89	Δρόμοι και περάσματα στα Μαστοροχώρια Μαστόροι και Μαστοροχώρια Μετανάστευση Ξυλογλύπτες-Ταλιαδόροι, Ξυλουργοί-Διακοσμητές Χιονιαδίτες Λαϊκοί Ζωγράφοι και Αγιογράφοι Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Ζέρμας Νερόμυλοι-Νεροτριβές-Μαντάνια-Νεροπρίονα
04	Πέτρινα γεφύρια στα Μαστοροχώρια	92 95 95 96 96 97 97	Το Γεφύρι της Ζέρμας ή Καντσιώτικο Γεφύρι στο "Παρασπόρι" Χιονιάδων Γεφύρι Μαλνίτσας Γεφύρι Γκάλινας Γεφύρι Μεσαργιάς ή Ράχης Γεφύρι Μητσαίων στη Μεσαργιά

05	Ο πολιτισμός στα Μαστοροχώρια	98	Η Εκπαίδευση από την Τουρκοκρατία έως σήμερα
		104	Ντοπιολαλιές
		105	Μουσική και Οργανοπαίκτες
		108	Πανηγύρια
		112	Το Μουσείο Ηπειρωτών Μαστόρων Το Μουσείο Χιονιαδιδών Ζωγράφων Η Σχολή Μαστόρων της Πέτρας
		115	Σύλλογοι-Αδελφότητες
		102	Η πολιτισμική έκφραση σήμερα

06	Τα Μαστοροχώρια σήμερα	124	Τά Μαστοροχώρια από την απελευθέρωση (1913) έως σήμερα
		126	Νέες Προοπτικές
		129	Ο Δήμος Μαστοροχωρίων
		130	Απογραφή Πληθυσμού
		131	Χρήσιμες Πληροφορίες
		132	Δρομολόγια-Γενικές Πληροφορίες
		132	Χρήσιμα Τηλέφωνα

07	Τα χωριά του Δήμου Μαστοροχωρίων	134	Δροσοπηγή (Κάντσικον)
		140	Πλαγιά (Ζέρμα)
		144	Θεοτόκος (Φε(υ)τόκο)
		146	Κεφαλοχώρι (Λυκόρραχη, Λούψικον)
		152	Λαγκάδα (Μηλήσι(δ)ιανη)
		156	Καστανέα (Καστανιανη)
		162	Πληκάτι (Πληκάδες)
		168	Γοργοπόταμος (Τούρνοβον)
		172	Χιονιάδες (Σιονιάδες)
		176	Ασημοχώρι (Λε(ι)σκάτσι)
		180	Οξυά (Σέλτσι)
		184	Βούρμπιανη (Βέρμπανη)
		192	Πυρσόγιαννη (Προ(η)σόγιαν)

08	Διαδρομές στις Αρένες και στο Γράμμο	200	Η διαδρομή Κεφαλοχώρι-Λυκόρραχη- Ζέρμα-Καμπίτσιος-Μουτσάλια- Λινοτόπι-Γράμμουστα

		212	Βιβλιογραφία

Τα Μαστοροχώρια και η επαρχία της Κόνιτσας από την αρχαιότητα ως τον 21ο αιώνα

Αρχαιότητα

Κατερίνη Διάμπη

Αρχαίοι Έλληνες θαλασσοπόροι, πλέοντας με τα πλοιάριά τους ανάμεσα στα νησιά του Ιονίου πελάγους, ονόμασαν Άπειρο, χώρα δίχως πέρατα, τις αντικρινές, άγνωστες τους ακτές και την ενδοχώρα τους, σε αντιπαραβολή με τα νησιά που είχαν πεπερασμένα όρια. Τα πολυπληθή φύλα ή έθνη που επιχωρίαζαν σε αυτή τη χώρα και ελέγχονταν από τους Μολοσσούς, Θεσπρωτούς και Χάονες, χρησιμοποιούσαν επί αιώνες αποκλειστικά τα εθνικά τους ονόματα. Συλλογική ονομασία απέκτησαν από τον 5ο αι., κατ' αρχάς με γεωγραφικό περιεχόμενο, και υστερώτερα από τον 3ο αι. π.Χ. με εθνική αξία: Απειρώται (τοπική διάλεκτος) ή Ηπειρώται.

Η Ήπειρος ορίζεται στα Ν και Δ από τον Αμβρακικό κόλπο και το Ιόνιο Πέλαγος αντίστοιχα, ενώ στα Β συνορεύει με την Αλβανία. Τα ανατολικά της όρια, οι επιβλητικές οροσειρές της Πίνδου και του Γράμμου, την απομονώνουν από την Θεσ-

σαλία και την Μακεδονία, επιτρέποντας μόνον μιαν ανάσα επικοινωνίας από τις διαβάσεις του Ζυγού και του Επταχωρίου (Στόμιο). Πρόκειται για το στενό πέρασμα που συνδέει την Δυτική Μακεδονία με την Ήπειρο (Δήμος Μαστοροχωρίων). Σε αυτόν τον τόπο με τα ψηλά βουνά και τις απόκρημνες ακτογραμμές, όπου δημιουργούνται ελάχιστα ορμητήρια για ναυσιπλοΐα, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την εξέλιξή του οι μεγάλοι ποταμοί Αώος, Αραχθος, Αχέρων και Θύαμις (σημ. Καλαμάς). Ο Αώος, ανοίγοντας τον δρόμο του ανάμεσα από φαράγγια, θωπεύοντας τις παρυφές των βουνών, πλωτός στην αρχαιότητα ως την Απολλωνία, εκβάλλει στην Αδριατική θάλασσα. Κατά τον ρουν του δημιουργεί μικρές πεδινές ζώνες, κατάλληλες για χερσαίες οδούς, που ακολουθούσαν μέσα στους αιώνες οδοιπόροι, νομάδες, εισβολείς, μετανάστες και προσκυνητές. Στην πορεία του τροφοδοτείται

1

2

με άφθονα ύδατα από πολλούς παραποτάμους και κυρίως από τον Σαραντάπορο και τον Βοϊδομάτη, με τους οποίους ενώνεται στην Κόνιτσα. Έμελλε, λοιπόν, η πεδιάδα της Κόνιτσας να δωρήσει την ευλογημένη γη της στον άνθρωπο και να τον φιλοξενεί για χιλιάδες χρόνια, από την Προϊστορική, κιόλας περίοδο.

Παλαιότατη ζωή στην ευρύτερη περιοχή της πεδιάδας της Κόνιτσας τεκμαίρεται από τις αρχαιολογικές ανασκαφές, αλλά και από τα τυχαία ευρήματα. Οι παλαιολι-

θικές θέσεις που εντοπίσθηκαν, συμπίπτουν με τους τόπους που χρησιμοποιούσαν οι νομάδες ποιμένες, γιατί προσφέρονταν ως σταθμοί στις μετακινήσεις τους. Δίπλα στον Αώο, στον Μεγαλάκκο, εντοπίσθηκε ένα φυσικό καταφύγιο, στο οποίο, με βάση τα ευρήματα, αποδεικνύεται ανθρώπινη δραστηριότητα στην περίοδο 17.000-10.000 π.Χ. Κι ενώ ίχνη του νεολιθικού πολιτισμού δεν αποκαλύφθηκαν ακόμη στην περιοχή της Κόνιτσας, παρά μόνον στις γειτονικές της περιοχές, στην περίοδο

της Ύστερης Χαλκοκρατίας (1580-1100 π.Χ.), διάφορα ευρήματα από την Μεσογέφυρα, την Κόνιτσα και το Λιατοβούνι αποτελούν αδιαμφισβήτητες μαρτυρίες της εκεί ανθρώπινης παρουσίας. Κατά την Γεωμετρική περίοδο (1050-700 π.Χ.) διαπιστώθηκε κατοίκηση στην Καλλιθέα-Γορίτσα, στον λόφο του Λιατοβουνίου, όπως και στην θέση “Κύρ’ τά Σιάδια” της Βούρμπιανης και Οξυάς του Δήμου Μαστοροχωρίων, όπου βρέθηκαν άφθονα όστρακα χειροποίητων γεωμετρικών αγγείων. Τους δύο επόμενους αιώνες, μία μακρά περίοδος ξηρασίας έπληξε τους ντόπιους πληθυσμούς και επέφερε επιδημίες με συνέπεια την δημογραφική μείωση.

Ο νομαδικός βίος επηρέασε την κοινωνία της πεδιάδας της Κόνιτσας, η οποία διατηρήθηκε συντηρητική και παραδοσιακή, προσκολλημένη στις γεωργο-κτηνοτροφικές ασχολίες. Οι άνθρωποι ζούσαν σε ατείχιστους ημιμόνιμους ή μόνιμους οικισμούς, δίχως σταθερά σύνορα, λόγω των διαρκών μετακινήσεων. Στους ιστορικούς χρόνους τα ηπειρωτικά φύλα πέρασαν σταδιακά, από την “κατά κώμας” διαβίωση, στους οργανωμένους οικισμούς και κώμες. Στην πεδιάδα της Κόνιτσας δεν αναπτύχθηκαν πόλεις μεγάλης κλίμακας, ούτε υπήρξαν μνημειακές κατασκευές, ωστόσο ο επιχώριος πληθυσμός οργάνωσε την ζωή του σε κώμες ή οικισμούς που παρουσίαζαν ικμάδα. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν έναν Μολοσσικό οικισμό στον λόφο του Λιατοβουνίου, μία μικρή κώμη, καθώς και κιβωτιόσχημους τάφους στην Ηλιόραχη (παλ. Κουτσοφλιανη). Κατοίκηση υπήρχε επίσης στις θέσεις “Καλύβια” και “Πηγή Νέλες” της

Κλειδωνιάς, σε αρκετές θέσεις κοντά στον Βοϊδομάτη και στην Παλαιογορίτσα.

Οι αλλεπάλληλες εξωτερικές επιδρομές ανάγκασαν τους Μολοσσούς ηγέτες να ιδρύσουν πολλά οχυρά στην πειδιάδα της Κόνιτσας, που αποτελούσε εύκολη διάβαση προς τη χώρα τους. Τα οχυρά αυτά οριοθετούσαν το βόρειο σύνορο των Μολοσσών προς την Παραναία. Δείψανά τους εντοπίστηκαν στο Λιατοβούνι, στην Ηλιόραχη, στον λόφο απέναντι από την Κλειδωνιά, στην Παλαιογορίτσα και την Μεσογέφυρα. Το τείχος της κορυφής του λόφου της Μεσογέφυρας, σε σημείο στρατηγικής αξίας για τον έλεγχο της εισόδου προς το κράτος των Μολοσσών, συνδέεται πιθανώς με τα *Castra Pygithi* (οχυρά του Πύρρου), που αναφέρει ο ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, και τα οποία δημιούργησε ο βασιλιάς για την εγκατάσταση φρουρών.

Απροσδόκητα τραγικές εξελίξεις έπληξαν την Ήπειρο το 167 π.Χ., όταν οι Ρωμαίοι υπό τον ανθύπατο και στρατηγό Αιμίλιο Πάυλο αφάνισαν 70 ηπειρωτικές πόλεις και χωριά. Η ύπαιθρος μαράζωσε οριστικά από τις λεηλασίες. Στα χρόνια της ρωμαϊοκρατίας, που ακολούθησαν, η ανάπτυξη περιορίστηκε μόνον στα μεγάλα αγροκτήματα, όπως στην Παλαιογορίτσα, όπου εντοπίστηκε μια αγρέπαυλη, έδρα ενός τέτοιου αγροκτήματος. Την ίδια περίοδο χρονολογούνται οι κιβωτιόσχημοι τάφοι που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη στην Αετόπετρα, και στην Ελιά (ή Σέρβινα), ενώ στο Κεφαλοχώρι του Δήμου Μαστοροχωρίων αποκαλύφθηκε ένας κεραμοσκεπής τάφος με πλούσια κτερίσματα.

1

01.2

Βυζαντινοί καί μεταβυζαντινοί χρόνοι

Χαρίλαος Γ. Γκοῦτος

Ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο:

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας

καί ἡ Μόλιστα ἐπί Τουρκοκρατίας,

Ἀθήνα 2003

“Γιά τίς ἐξελίξεις στήν περιοχή τῆς ἐπαρχίας τῆς Κόνιτσας κατά τήν πρῶιμη (330-610) καί τήν μέση (610-1204) βυζαντινή περίοδο, οἱ εἰδικές μαρτυρίες καί πληροφορίες πού διαθέτουμε εἶναι κυρίως οἱ ἀκόλουθες. Ἡ ἀρχική κατασκευή τῆς ἐκκλησίας τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτῆρος στήν Λιτονιαβίστα ἀνάγεται στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή. Στήν Παλαιογορίτσα καί στήν

Ἄετόπετρα ἀνιχνεύθηκαν κτηριακά συγκροτήματα μέ ἀποθηκευτικά πιθάρια. Τμῆμα τῆς Μολυβδοσκεπάστης μονῆς κτίσθηκε τήν μεσοβυζαντινή ἐποχή, ὁ δέ ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στή Διπαλίτσα (σημ. Μολυβδοσκεπάστη) χρονολογεῖται τόν 11ο αἰῶνα. Στή Φούρκα ὑπῆρχαν δύο κάστρα, μᾶλλον βυζαντινά, ἕνα στή θέση Βέργος καί ἕνα μεταγενέστερο κοντά στή μονή Κλαδόρμης. Λεῖψανα μικρῶν παλαιῶν κάστρων σώζονται καί στά χωριά Ἄετόπετρα, Καστάνιανη καί Νικάνορας.

Στόν χῶρο τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας τῆς Κόνιτσας, μέχρι καί τόν 19ο αἰῶνα, ἰδρύθηκαν πολλές μονές, κατά τό πλεῖστον μικρές. Αὐτό ὑποδηλώνει ὅτι οἱ ἐξισλαμισμοί δέν τήν ἐπηρέασαν σημαντικά.

Στόν ακόλουθο κατάλογο, περιλαμβάνονται οί υπάρχουσες καί σήμερα στήν έπαρχία μονές, γιά τίς όποιες διαθέτουμε περισσότερες πληροφορίες, καί σημειώνονται οί χρονολογίες ίδρυσης ή καί ανακαίνισής τους: α) Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, στήν Λιτονιάβιστα, αρχική ίδρυση τήν παλαιохριστιανική έποχή, ανακαίνιση 1521, β) Μολυβδοσκεπάστη, αρχική ίδρυση τήν μεσοβυζαντινή έποχή, ανακαίνισεις 1328, 1522, 1537, γ) Γκούρας, στό Άηδονοχώρι, αρχές του 16ου αιώνα, 1854, δ) Στομίου, στή χαράδρα του Άώου, 1590, 1774, ε) Ζέρμας, 1656, 1802, στ) Άγίων Αναργύρων Λιτονιάβιστας, 1658, 1666, ζ) Άγίων Αποστόλων Λιτονιάβιστας, 1662, 1725, η) Μόλιστας 1672, 1819, 1892, θ) Κλαδόρμης, πλησίον τής Φούρκας, 1747, μάλλον υπήρχε καί τό 17ο αιώνα, ι) Καβασίλων, 1816, ίσως ιδρύθηκε κατά τό 13ο ή τόν 14ο αιώνα, ια) Όσίου Νικάνορος ή Βράνιστας, 1826, ίσως ιδρύθηκε τόν 17ο αιώνα.

Οί πληροφορίες πού διαθέτουμε γιά άλλες 17 μικρές μονές πού υπήρχαν παλιά στήν έπαρχία τής

---

1. Μονή Ζέρμας. Άποψη του καθολικού από δυτικά, 1656, 1802. 2. Ξυλόγλυπτο τέμπλο από το ναό του Αγίου Αθανασίου Πληκατίου, 18ος αιώνας. 3. Μονή Ζέρμας. Τοιχογραφίες στη δυτική πλευρά του νάρθηκα.

2

3

Λειψανοθήκη της Μονής Ζέρμας. Δεύτερο μισό 18ου αιώνα.

Κόνιτσας είναι ελάχιστες ή άοριστες: Πιθανότατα ιδρύθηκαν δύο μικρές μονές κατά τά έτη 1326-8 στην Μόλιστα και στή Σέλτση (Οξυά). Οί ακόλουθες μονές, οί περισσότερες από τις όποιες έχουν αφανισθει πλέον, ιδρύθηκαν ίσως από τόν 15ο μέχρι και τόν 18ο αιώνα: στήν Βούρμπιανη 4 μονές, στήν Σταρίτσανη (σημ. Πουρνιά) μονή του Άγίου Σάββα, στήν Στράτσιανη (σημ. Πύργος) αρχικά μονή του Άγίου Συμεών και έπειτα της Άγίας Τριάδος, στήν Καστάνιανη μονή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, στό Κεράσοβο (σημ. Άγία Παρασκευή) μονή του Άγίου Ιωάννου του Προδρόμου, στό Παλιοσέλι μονή του Άγίου Γεωργίου, στίς Πάδες και στά Άρματα μονές Άγίας Παρασκευής, στήν Άετομηλίτσα, στόν Γοργοπόταμο και στήν Λαγκάδα άλλες μονές.”

01.3

Κάτοικοι και οικισμοί

Στήν έπαρχία τής Κόνιτσας μετά τό 10ο αιώνα, διέμειναν, κατά καιρούς, οί έξής κυρίως κατηγορίες κατοίκων: α) οί έλληνόγλωσσοι όρθόδοξοι χριστιανοί, οί όποιοι στά χωριά τουλάχιστον ήσαν οί περισσότεροι έκ τών κατοίκων, γι' αυτό άλλωστε διατηρήθηκε ή έλληνική γλώσσα, β) οί Σλάβοι οί όποιοι, σύν τῷ χρόνῳ έφυγαν ή έξελληνίσθηκαν, γ) οί βλάχοι, οί όποιοι κατοικοῦσαν μάλλον στίς περιοχές πού κατοικοῦσαν και πρόσφατα, δ) οί Άλβανοί και οί Τουρκοί, οί όποιοι κατοικοῦσαν μάλλον στήν Καραμουρατιά και στήν Κόνιτσα, οί όποιοι αποτελοῦσαν και τήν πλειονότητα, ε) οί γύφτοι, οί όποιοι κατοικοῦσαν κυρίως στήν Καραμουρατιά (γύρω στή Μεσογέφυρα).

“Υστερα από τόν 10ο αιώνα, οί πληθυσμιακές μετακινήσεις στόν έλλαδικό χώρο ήσαν συχνές. Αυτές οί μετακινήσεις, ιδίως εκείνες από τά πεδινά πρός τά όρεινά, αύξη-

Τυπική ενδυμασία ανδρών και γυναικών
από τὰ Μαστοροχώρια
(Πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα).

θηκαν σημαντικά τόν 14ο αιώνα και κατά τήν περίοδο 1750-1850.

Οί Καραμουράτες, οί Κολωνιάτες και οί ἄλλοι Ἀλβανοί πού κατοικοῦσαν στό χῶρο τῆς σημερινῆς νότιας Ἀλβανίας διαδραμάτισαν πολλές φορές σημαντικό ρόλο, ἐπί τουρκοκρατίας, στίς συνθηκες διαβίωσης τῶν κατοίκων τοῦ καζᾶ (ἐπαρχία) τῆς Κόνιτσας και στίς ιστορικές ἐξελίξεις σ' αὐτόν, ὡς πρόσωπα ἐξουσίας, ὡς ἄρπαγες και ὡς γείτονες.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχαν, ἀλλά ἐρημώθηκαν, πρό

τοῦ 1800 τὰ ἐξῆς χωριά: ἡ Μαλνίτσα, ἡ ὁποία βρισκόταν πλησίον τῆς Καστάνιανης και καταστράφηκε τό 1075 μαζί μέ τή μονή και τό κάστρο τῆς· ἕνα μεγάλο χωριό πλησίον τοῦ Τούρνοβου (σημ. Γοργοπόταμος) καταστράφηκε γύρω στό 1300 λόγω κατολίσθησης· τό Παλιοχώρι τῆς Φούρκας καταστράφηκε τό 15ο αἶώνα λόγω ἐπιδρομῆς· ἡ Πιστίλιαπη ἐρημώθηκε περί τό 1630, ἡ Λιάσκα πλησίον τῆς μονῆς Κλαδόρμης στό Κάντσικο (σημ. Δροσοπηγή) καταστράφηκε μετά τό 1692· ἡ Δοβρά πλη-

Λιτάνευση της εικόνας Παναγίας της Πληκαδίτισσας, Πληκάτι 1916.

1921 Εορταστική εκδήλωση στην πλατεία της Βούρμπιανης.

σίον τῆς Πυξαριάς, καί ἡ Σέστουρη, ἐπάνω ἀπό τόν Ἰσβορο (σημ. Ἀμάραντος) καταστράφηκαν ἀπό ἐπιδρομεῖς γύρω στό 1700, ὅπως καί ἡ Φετόκο (σημ. Θεοτόκος) μέ τό παζαρόπουλό της· ἐπίσης καταστράφηκαν τό Ἐλευθεροχώρι Λαγκάδας ἀπό ληστές, κάποιο χωριό κοντά στό Ἀσημοχώρι, τά Παλιοχώρια τῆς Στράτσιανης (σημ. Πύργος) καί τῆς Ζέρμας (σημ. Πλαγιά). Ἐπί πλέον ἡ παράδοση ἀναφέρεται σέ περιπτώσεις συνένωσης οἰκισμῶν καί αὐτονόμησης μαχαλάδων. Ἡ Πυρσόγιαννη, κατά τήν παράδοση, προῆλθε ἀπό τήν συνένωση τριῶν οἰκισμῶν περί τό 1600. Καί μετά τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση, ὅμως, ἄρχισαν νά ἐγκαταλείπονται οἰκισμοί πού βρισκόταν σέ δρόμους ἢ περάσματα. Ὑποστηρίζεται ὅτι τότε ἐγκαταλείφθηκαν πολλοί μικροί οἰκισμοί κατά μήκος τοῦ Σαραντάπορου (ἐπαρχία

Κόνιτσας) καί οἱ κάτοικοί τους ἐγκαταστάθηκαν σέ μεγαλύτερα κεφαλοχώρια τῆς περιοχῆς (Πυρσόγιαννη, Βούρμπιανη, Καστάνιανη κ.λπ.).

01.4

Γεωργία - Ἀμπελουργία

Λεωνίδας Δόβας

Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας στούς διάσπαρτους οἰκισμούς τοῦ Γράμμου συγκροτήθηκαν μικρές ἀγροτικές ἐκμεταλλεύσεις πού περιελάμβαναν καλλιεργήσιμη γῆ, βοσκότοπους καί κοπάδια. Ἀπό τόν ὄρεινό, γεωργικά ἄγονο αὐτό χῶρο, μόνο ἡ Λυκόρραχη καί λιγότερο ἡ Ζέρμα (Πλαγιά) καί ἡ Μπλίσγιανη (Λαγκάδα) εἶχαν αὐτάρκεια σέ σιτηρά, μπορούσαν ὅπως ἔλεγαν, νά “ἀμπαριάσουν” τό σιτάρι ὅλης τῆς χρονιάς. Ἡ πρώτη μέριμνα κάθε

1

1926

2

1967

3

1962

οικογένειας ήταν νά εξασφαλίσει τό ψωμί τῆς χρονιάς. Τά υπόλοιπα Μαστοροχώρια πού ζοῦσαν ἀπό τά ἐμβάσματα τῶν μαστόρων, μέχρι καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο, προμηθεύονταν τό σιτάρι (ἀμπάριαζαν) ἀπό τά караβάνια πού ἔρχονταν τό καλοκαίρι ἀπό τά ψωμοτόπια τῆς Δ. Μακεδονίας μέ ἀγωγιάτες-κυρατζῆδες ἀπό τό Ντέντο(ι)κο (Ἄετομηλίτσα).

Οἱ μαστόροι (κτίστες, ξυλογλύπτες, μαραγκοί, ζωγράφοι, διακοσμητές) ἦταν ἀπό τούς ἀνθρώπους τῶν Μαστοροχωρίων πού διέθεταν χρήμα (τόσο δυσεῦρετο στούς κακοτράχαλους ὄρεινούς οἰκοσμούς), πού δέν πεινοῦσαν ποτέ οἱ οικογενεῖές τους ἢ τουλάχιστον πεινοῦσαν λιγότερο ἀπό τίς ἄλλες.

Ἡ ἀμπελοκαλλιέργεια ἦταν ἀπαραίτητο τμῆμα τῆς οἰκονομίας καί

ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο ἰδιαίτερης φροντίδας, ὅπως φαίνεται ἀπό τίς μεταβιβάσεις τῶν παλαιῶν προικοσυμφῶνων καί συμβολαίων. Ἐκτεταμένους ἀμπελῶνες εἶχαν τά προσήλια χωριά, ὅπως ἡ Δροσοπηγή, ἡ Βούρμπιανη, ἡ Ὁξυά, ἡ Πυρσόγιαννη καί ἡ Στράτσιανη. Τά καλύτερα ἀμπέλια ἦταν στά χαμηλῶματα, τά ζεστά ἐδάφη τῆς ποταμιᾶς πού ἔκαναν τά γλυκύτερα σταφύλια. Παρήγοντο κρασοστάφυλα καί ἐπιτραπέζια σέ πολλές ποικιλίες. Ὅπου κι ἂν ταξίδευαν οἱ μαστόροι, πρῶτο τους μέλημα ἦταν νά διαλέξουν καί νά φέρουν τά καλύτερα κλήματα στά χωριά τους.

Οἱ ποικιλίες τῶν σταφυλιῶν πού

εὐδοκιμοῦσαν ἦσαν ἡ βόσκα, τό σαββατιανό, τό μαυρούδι, τό γλυκοπίστρι, τό ντοβερνό, τό μοσχάτο κ.ἄ. Πολλές οἰκογένειες τρυγοῦσαν ποσότητες σταφυλιῶν πού ξεπερνοῦσαν τίς 2.000 ὀκάδες. Ἄδειες γιά ἀπόσταξη τσίπουρου καί ρακοκάζανα ἔχουν ὅλα τά χωριά καί ἰδιαίτερα οἱ ἐκκλησιαστικές ἐπιτροπές πού διαχειρίζονταν παλαιότερα τά βακούφικα κτήματα. Ἡ ἀμπελοκαλλιέργεια ἄρχισε νά ἐγκαταλείπεται μετά τό 1960. Ἡ φυλλοξήρα στέγνωσε ὅλα τά ἀμπέλια. Ἄλλωστε εἶχε ἀρχίσει τό καταστροφικό της ἔργο ἀπό τή Δυτική Μακεδονία πρὶν τό 1940.

01.5

Κτηνοτροφία - Δασοπονία

Τά Μαστοροχώρια παρουσιάζουν μειωμένες παραγωγικές δυνατότητες όσον αφορά τη γεωργική γη, και αύξημένες, όχι όμως εξελιγμένες, σχετικά με τά δάση και την κτηνοτροφία.

“Στό μέλλον με τή συστηματική βελτίωση τής δομής τών υπαρ-

χόντων δασών, με τήν όρθολογικότερη διαχείρισή τους και τήν έναρξη καλλιεργητικών ύλοτομιών, ό συνολικά άπολαμβανόμενος όγκος ξύλου θά αύξηθει σημαντικά”.

Ή κτηνοτροφία ήταν και είναι ή μόνη έγχώρια παραγωγική δραστηριότητα πού καταλαμβάνει τό μεγαλύτερο μέρος τών γεωργικών έκτάσεων τής περιοχής.

Χωριά με κτηνοτροφική παραγωγή είναι τό Κεφαλοχώρι (Λυ-

κόρραχη), ή Πλαγιά και ή Λαγκάδα. Τά υπόλοιπα Μαστοροχώρια έχουν λιγότερες μονάδες και περιορισμένη οικόσιτη κτηνοτροφία.

Σύλλογοι, ιδιώτες και ό Δήμος Μαστοροχωρίων νοικιάζουν έκτασεις ως θερινά βοσκοτόπια για τά κοπάδια τής νομαδικής κτηνοτροφίας. Πρόκειται για μετακινούμενους κτηνοτρόφους πού ξεχειμωνιάζουν τά ζῶα τους στά χειμαδιά τής Θεσπρωτίας και τής Θεσσαλίας. Τό 2004 απογράφονται στά Μαστοροχώρια 3.360 μετακινούμενα ζῶα (βοοειδή 380, πρόβατα 1.550, γίδια 1.430).

Ἡ ἐπιβίωση τής ὄρεινῆς κτη-

νοτροφίας ὀφείλεται στόν ἀδιάκοπο (χωρίς “γιορτή και σχόλη”) καθημερινό μόχθο τῶν κτηνοτρόφων, τίς μικρές, ἀλλά ζωτικῆς χρησιμότητας ἐνισχύσεις τής Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσης και τήν προτίμηση ἰσχυροῦ τμήματος τῶν καταναλωτῶν στήν ποιότητα τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων ζωϊκῆς προέλευσης.

“Ἐνας νέος τύπος εκμετάλλευσης που προϋποθέτει την ὑπαρξη τουριστικῆς οικονομίας καθώς και αγορά για κτηνοτροφικά προϊόντα φαίνεται να αναδύεται σήμερα, παρόλο που είναι ακόμα νωρίς να γίνουν ασφαλείς προβλέψεις για το μέλλον της περιοχῆς”.

Τό 2003 απογράφονται στό Δήμο Μαστοροχωρίων 86 κτηνοτροφικές μονάδες (νοικοκυριά)

Δημ. Διαμέρισμα	Κτηνοτρόφοι	Ἴπποειδή	Βοοειδή	Πρόβατα	Γίδια
ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ	24	17	408	1165	974
ΛΑΓΚΑΔΑ	19	9	97	1224	1249
ΠΛΑΓΙΑ	17	21		1256	1802
ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ	5		40		58
ΠΛΗΚΑΤΙ	7	5		82	79
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ	6	4		360	41
ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ	5	2		124	35
ΚΑΣΤΑΝΕΑ	1	2	58		
ΟΞΥΑ (ΘΕΟΤΟΚΟΣ)	2		83	12	
ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ					
ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ					
ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ					
ΣΥΝΟΛΑ	86	60	686	4482	4238

